

6. Нор В. Т. Имущественная ответственность за неправильные действия должностных лиц / В. Т. Нор. – Львов : Вища школа, 1974. – 216 с.

7. Ніжинська І. С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І. С. Ніжинська. – К., 2003. – 18 с.

8. Фролов М. М. Відшкодування шкоди, завданої

органами внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Фролов Михайло Михайлович. – К., 2006. – 207 с.

9. Яновицька Г. Б. Відновлення майнових прав незаконно засуджених і реабілітованих громадян : [моногр.] / Г. Б. Яновицька. – Л. : Львів. держ. ун-тет внутр. справ, 2006. – 160 с.

10. Яковлев В. Н. Древнеримское и современное гражданское право России. Рецепция права : [учеб. пособие] / В. Н. Яковлев. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ижевск : Изд-во УдГУ, 2004. – 502 с.

In article is presented a comparative analysis of the state's responsibility for the damage caused by the judicial and law enforcement agencies in the civil legislation of Ukraine and European countries. It is concluded about the impact of ideas and positions of Roman private law on the development of the modern concept of the state's passive dispositive capacity.

В статті проводиться сравнительний аналіз відповідальності держави за вред, причинений судовими та правоохоронними органами по громадянському законодавству України та європейських країн. Делается вывод о влиянии идей и положений римского частного права на формирование современной концепции деликтоспособности государства.

ПРАВОВА ПРИРОДА ОБОВ'ЯЗКУ СПОЖИВАЧА: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄС

Черняк О. Ю.,

кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті досліджено особливості обов'язків споживача в їх цивільно-правовому статусі за законодавством України та Європейського Союзу, окреслено доцільність нормативного закріплення таких обов'язків, визначено їх види, а також охарактеризовано окремі обов'язки споживача.

Ключові слова: захист прав споживачів, цивільно-правовий статус, обов'язок, адаптація законодавства.

Для демократичного суспільства характерне поєднання реальних прав і свобод осіб з їх обов'язками і відповідальністю перед суспільством.

Конституція України, законодавство у сфері захисту прав споживачів відповідно до норм і стандартів Європейського Союзу регулюють відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та продавцями (виробниками, виконавцями) різних форм власності, встановлюють права споживачів, а також визначають механізми їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Юридичні обов'язки в системі механізму цивільно-правового регулювання займають вирішальне значення. Власне, за допомогою їх виконання створюється атмосфера поваги до вимог закону, прав та інтересів фізичної та юридичної особи. В умовах докорінної перебудови економіки виконання цивільно-правових обов'язків – це ті договірні відносини, які необхідні не лише для економіки, а й для суспільства в цілому. Виконання цивільно-правових обов'язків завжди виявляє результат правової активності, правосвідомості носія обов'язку. Тому одним із основних елементів спеціального цивільно-правового статусу споживачів є їх обов'язки.

Питанням захисту прав споживачів у цілому, а також особливостям обов'язків споживача як елемента цивільно-правового статусу присвячено велику кількість робіт, що обумовлено об'єктивними факторами, зокрема, гостротою проблем, що виникають, колом суб'єктів, інтереси яких є

предметом охорони та захисту з боку держави. При цьому слід зазначити, що основна маса досліджень присвячені, здебільшого, коментуванню чинного законодавства [1, с. 687; 2], дослідженню і аналізу окремих проблем [3, с. 76; 4; 5, с. 146 – 152; 6, с. 790 – 792; 7, с. 88 – 96]. Разом із тим, питання обов'язків споживача, зазвичай, залишається поза увагою, оскільки вважається, що обов'язки не повною мірою притаманні споживачу, зважаючи на його слабкішу сторону у відносинах із виробником, продавцем, виконавцем. Обов'язок – те, чого треба беззастережно дотримуватись, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління [8, с. 813].

За своїм змістом обов'язок є прямо протилежним суб'єктивному праву, оскільки суб'єктивне право покликане задовольнити інтерес його носія – уповноваженої особи, а обов'язок, навпаки, так чи інакше, обтяжує свого носія – зобов'язаної особи. Здійснення суб'єктивного права гарантується державою, тобто держава сприяє уповноваженій особі, а стосовно зобов'язаної особи держава за наявності необхідних основ може застосувати заходи примусу [9, с. 89].

Загальні цивільно-правові обов'язки встановлюються законом і є елементом правового статусу суб'єкта цивільного права. Індивідуальні цивільно-правові обов'язки опосередковані вольовою поведінкою учасників цивільних правовідносин і є елементом їх правового статусу.

Цивільно-правові обов'язки є вузловим елементом системи засобів цивільно-правового регулювання і пере-

бувають із ними в специфічному структурно-функціональному зв'язку. Норми права закріплюють підстави виникнення, види, засоби й наслідки невиконання або недотримання цивільно-правових обов'язків. Загальні цивільно-правові обов'язки функціонують у рамках правового зв'язку їх носіїв з державою, а індивідуальні – у рамках зобов'язальних правовідносин.

Підтримуючи думку про включення цивільно-правових обов'язків у структуру правового статусу споживача, необхідно зазначити, що нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» вперше виокремила разом із правами споживачів і загальний перелік їх обов'язків (п. 3 ст. 4). Така необхідність, на нашу думку, зумовлена прагненням зменшити кількість зловживань своїми правами з боку споживачів.

Відносини за участю споживачів виникають і здійснюються у сфері майнового обігу. Підставою їх виникнення є певні види договорів. Проте споживачам створюються додаткові можливості охорони й захисту порівняно з іншими суб'єктами зобов'язальних відносин. Як вказують М. І. Брагінський і В. В. Вітрянський, однією з основних проблем, що вирішується цивільним правом, є захист слабкої сторони в договірному зобов'язанні. Реалізація цього завдання потребує нормального відступу від одного з основних правил цивільного законодавства – рівності учасників цивільно-правових відносин [10, с. 648].

На думку А. Є. Шерстобітова, надання пріоритету споживачам в охороні їх прав не можна вважати порушенням або відступом від принципу рівності, оскільки забезпечення ефективної дії норм, що становлять зміст інституту цивільно-правової охорони прав споживачів, можливе не шляхом відмови від принципу рівності сторін для створення споживачам пріоритетного положення, а на підставі створення додаткових обтяжень (обов'язків) виробників, продавців та послугодавців і кореспондуючих їм додаткових прав споживачів, які дозволили б урівняти їх нерівне економічне становище на споживчому ринку [11, с. 30]. Увагу необхідно приділяти не створенню пільгових умов для споживачів шляхом визначення їх додаткових прав у зобов'язальних відносинах, а більш чіткій регламентації обов'язків протилежної сторони.

На думку С. М. Бервено, однією з причин виникнення договорів доброї совісті виступає необхідність захисту інтересів споживачів та інших менш захищених за договорами сторін, що зумовило відхід законодавства розвинених країн від принципу диспозитивності свободи договору і звернення до імперативного регулювання тих цивільних правовідносин, в яких беруть участь споживачі, учасники інших відносин, спрямованих на запобігання зловживання підприємцями своїм переважним становищем щодо споживачів, і створення для цих контрагентів спеціальних умов у договірних відносинах, спрямованих на посилений захист прав «слабкої сторони», якою є споживач [12, с. 137].

Вважаємо, що такий підхід не є правильним, оскільки проголошення певних прав управомочених суб'єктів без конкретизації кореспондуючих їм обов'язків залишається декларативним і не створює підстав розвитку охорони прав споживачів. Закон України «Про захист прав споживачів» передбачає детальну регламентацію обов'язків, що кореспондують правам споживачів, і так само передбачає низку

прав виробників, продавців та послугодавців, тому детальна регламентація кореспондуючих обов'язків споживачів також має знайти відображення.

Відтак, збалансування економічного положення «сильної» та «слабкої» сторін здійснюється за допомогою застосування особливих цивільно-правових засобів охорони цивільних прав.

З вищевикладеного випливає необхідність визначення обов'язків споживача, що є елементом спеціального цивільно-правового статусу споживача як необхідної поведінки споживача, межі якої визначені відповідними нормами об'єктивного права з метою використання певних благ для задоволення особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Г. А. Осетинська зазначає однобічний характер такої вимоги Закону України «Про захист прав споживачів», оскільки обов'язки спрямовані винятково на встановлення в багатьох випадках надмірно завищених вимог до продавців, виробників, виконавців і відсутність яких-небудь вимог щодо обов'язків споживача, що фактично цілком ліквідує дію принципу свободи договору. Г. А. Осетинська вважає сумнівним положення п. 3 ст. 16 Закону України «Про захист прав споживачів» про те, що несправедливим є умова договору про «установлення твердих обов'язків споживача» [13, с. 84].

О. В. Зверева вважає, що закріплення у Законі України «Про захист прав споживачів» обов'язків споживача обмежує пріоритет інтересів споживача як головної ознаки споживчого законодавства [14] і вважає, що не можна погодитися із вищевказаною думкою Г. А. Осетинської. В обґрунтування своєї позиції щодо негативних наслідків закріплення обов'язків споживача О. В. Зверева зазначає, що особливість Директиви ЄС 93/13/ЄЕС щодо несправедливих умов споживчих договорів полягає у тому, що в розвиток та на підставі положень п. 3 ст. 3 Директиви 93/13/ЄЕС розроблено додаток, який включає список договірних умов, визнаних несправедливими. Цей перелік прийнято називати «чорним списком», він включає роз'яснення щодо їх застосування, а також носить індикативний, необмежувальний характер [15].

На нашу думку, позиція О. В. Зверевої є не досить обґрунтованою, оскільки положення Директиви 93/13/ЄЕС не містять завищеної критики щодо умов договорів у частині регулювання обов'язків споживачів. Так п. «b» ч. 1 додатку до Директиви 93/13/ЄЕС, що містить перелік умов, які вважаються нечесними, вказує, що безпідставно виключити або обмежити юридичні права споживача стосовно продавця або постачальника або іншої сторони у випадку повного або часткового невиконання або неналежного виконання продавцем або постачальником будь-якого із зобов'язань договору, включаючи вибір взаємозаліку заборгованості продавцю або постачальнику та будь-якої вимоги, що споживач може до нього мати. У цьому випадку чітко вказується на неможливість обмеження прав споживача саме у випадку порушення вимог законодавства продавцем або постачальником. А от п. «o» ч. 1 Додатку визначає, що нечесними умовами є ті умови, які мають намір зобов'язати споживача виконувати всі його зобов'язання за договором, якщо продавець або постачальник не

виконують свої. Тобто, маємо пряму вказівку на наявність зобов'язань споживача стосовно продавця або постачальника. Відповідно до ч. 2 ст. 1 вищевказаної Директиви умови договорів, що відбивають обов'язкові норми закону або регулятивні положення та положення та принципи міжнародних конвенцій, учасниками яких є держави-члени або Співтовариство, особливо у сфері транспорту, не входять до сфери застосування цієї Директиви. Так, відповідно до ч. 1 ст. 698 ЦК України за договором роздрібною купівлі-продажу покупець зобов'язаний прийняти товар та оплатити його.

Також на думку деяких практиків та правозахисних організацій [16] у сфері захисту прав споживачів, через Закон України «Про захист прав споживачів» споживач в Україні став менш захищеним від суб'єктів недобросовісного бізнесу, обмеженим у своїх правах на якісну та безпечну продукцію. Нова редакція Закону України «Про захист прав споживачів» є фактично дискримінаційною по відношенню до споживача, суттєво звужує його права.

Таке твердження, на нашу думку, не є правильним, оскільки у законодавстві ЄС переважно містяться норми, що виокремлюють обов'язки споживача в тій чи іншій сфері. До найбільш поширених обов'язків можна віднести такі: а) обов'язки із своєчасної сплати за усіма рахунками; б) обов'язки у сфері охорони навколишнього середовища; в) обов'язки щодо виявлення правосвідомості (обов'язком споживача є вияв уваги та перевірка строку служби певної продукції); г) обов'язки щодо дій (споживач має забезпечувати усіма можливими для нього засобами справедливе укладення договорів для себе та для інших споживачів) [17].

Отже, на нашу думку, категорично відкидати існування обов'язків у споживача і говорити про те, що це буде обмежувати його права та виходити за межі регулювання, визначеного європейським законодавством у сфері захисту прав споживачів, є неприйнятним.

У п. 3 ст. 4 «Обов'язки споживача» Закону України «Про захист прав споживачів» зазначено, що споживач зобов'язаний: перед початком експлуатації товару уважно ознайомитися з правилами експлуатації, а за необхідності отримання додаткових роз'яснень умов та правил використання товарів, звернутися до продавця (виробника, виконавця) чи до іншої особи, зазначеної в експлуатаційній документації; використовувати товар за цільовим призначенням і дотримуватися правил, установлених в експлуатаційній документації; застосовувати передбачені виробником засоби, а в разі відсутності таких правил у документації – дотримуватися загальностворених заходів безпеки, передбачених для товарів такого роду.

Як правильно зазначає М. Ю. Челишев, споживач має й інші обов'язки, що зумовлені характером укладеного договору і передбачені в законодавстві [18, с. 15], наприклад: обов'язок повернути товар (результат роботи, послуги, якщо це можливо за їх характером) продавцеві (виконавцеві) при розірванні договору внаслідок порушення права споживача на інформацію; відшкодувати витрати на проведення експертизи товару, а також пов'язані з її проведенням витрати на збереження і транспортування товару, якщо результати експертизи виявилися не на користь споживача; довести, що недоліки товару (результату роботи, послуги) виникли

до передачі його споживачеві (прийняття споживачем) або з причин, що виникли до цього моменту; доплатити різницю у цінах при заміні товару неналежної якості на такий же товар іншої марки, моделі, артикулу; повернути виконавцеві річ з недоліками при пред'явленні споживачем вимоги про безоплатне виготовлення іншої речі з однорідного матеріалу такої ж якості або повторному виконанні роботи; оплатити частину виконаної роботи (зробленої послуги) при розірванні договору про виконання роботи (надання послуги) споживачем; оплатити матеріал виконавця; оплатити виконану роботу, надану послугу або отриманий товар.

На нашу думку, доцільно визначити таку класифікацію обов'язків споживача:

а) універсальні обов'язки споживача: підтвердження наявності договірних відносин із виробником (продавцем), виконавцем; ознайомлення із правилами експлуатації продукції до початку її використання; використання товару за цільовим призначенням і дотримання правил, установлених в експлуатаційній документації; застосовування визначених виробником засобів безпеки, передбачених для продукції такого роду;

б) спеціальні обов'язки: обов'язки споживача під час купівлі товарів; обов'язки споживача під час виконання робіт, надання послуг.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що класифікація обов'язків споживача як елемента спеціального правового статусу споживача дозволить приділити більше уваги дослідженню питань, пов'язаних із запровадженням у законодавство такого поняття, як «обов'язок споживача», визначити певні пропозиції щодо адаптації цивільного законодавства України до законодавства Європейського Союзу в сфері захисту прав споживачів.

У дослідженні особливостей правового регулювання окремих обов'язків споживача варто зазначити, що визначення обов'язків споживача є новелою Закону України «Про захист прав споживачів». Відповідно до ч. 11 ст. 8 цього Закону вимоги споживача розглядаються після пред'явлення споживачем розрахункового документа, а щодо товарів, на які встановлено гарантійний строк, – технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює, з позначкою про дату продажу. На нашу думку, саме розрахунковий документ є фактом підтвердження укладення договору між продавцем (виконавцем, виробником) та споживачем.

М. І. Брагінський вказує, що договір вважається укладеним у належній формі з моменту видачі продавцем покупцю касового чи товарного чека або іншого документа, що підтверджує оплату товару, якщо інше не встановлено федеральним законом чи договором між продавцем і покупцем [19, с. 80]. Виняток із наведеного вище правила про правоутворююче значення отримання акцепту міститься в ч. 2 і 3 ст. 640 ЦК України, згідно з якими, якщо для договору необхідне також передання майна (зокрема, йдеться про реальні договори) або вчинення іншої дії, то договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії, а якщо договір підлягає державній реєстрації, – то договір є укладеним з моменту вчинення такої реєстрації [12, с. 204].

Разом із цим, необхідно зауважити стосовно форми договору роздрібною купівлі-продажу. Даний договір укла-

дається в усній формі, в простій письмовій або шляхом вчинення конклюдентних дій. У літературі переважає думка, що договір роздрібної купівлі-продажу, в основному, укладається в усній формі, наприклад, Т. Д. Левшина зазначає, що договір роздрібної купівлі-продажу, як правило, укладається усно, оскільки його виконання відбувається одночасно з укладенням [19, с. 76].

Але, на думку М. І. Брагінського та В. В. Вітрянського, усна форма договору роздрібної купівлі-продажу швидше є виключенням із загального правила про письмову форму такого договору [20, с. 77]. Свою позицію вони пояснюють обов'язком продавця надати інформацію покупцю про товар, залучаючи стандартні форми, бланки, оскільки договір роздрібної купівлі-продажу відноситься до договорів приєднання.

З такою тезою погодитись важко, оскільки за загальним правилом такий договір укладається в усній формі; ні касовий, ні товарний чеки чи інший документ, що підтверджує оплату товару покупцем, не є письмовою формою, передбаченою ст. 207 ЦК України, оскільки не відповідають пред'явленим до неї вимогам.

Касовий чи товарний чек підтверджують факт і момент укладення договору в належній формі – чи усній, чи простій письмовій, а також деякі його умови: ціну, в ряді випадків, предмет договору, особу продавця [21, с. 46]. Вказані документи необхідні для розгляду вимог споживача незалежно від того, кому вони адресовані. Також це необхідно для встановлення дати реалізації продукції або її виготовлення, найменування продавця (виробника виконавця), наявності й змісту гарантійних зобов'язань.

Правилами продажу окремих видів продукції серед документів, що передаються споживачу разом із продукцією, крім товарного чи касового чеку, технічного паспорту, інструкції з експлуатації, згадуються інші види документів (документи на право власності на автотехніку, сертифікати на дорожнє каміння [22], ліцензія на придбання зброю, ветеринарне свідоцтво на придбання тварину). Ці документи не є фактичним підтвердженням укладення договору, і тому не можуть бути предметом вимоги продавця (виконавця, виробника).

Відповідно до ч. 3 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» перед початком експлуатації товару споживач зобов'язаний уважно ознайомитись із правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником (продавцем, виконавцем) документації на товар. У разі необхідності роз'яснення таких умов, споживач має до початку використання товару звернутись за роз'ясненнями до продавця (виробника, виконавця) або до іншої вказаної в експлуатаційній документації особи, що виконує їх функції.

Разом із виникненням у споживача ряду обов'язків після прийняття нової редакції Закону виникла тенденція до збільшення зловживань своїми правами та невиконання обов'язків споживачами [23]. Використовуючи презумпцію вини продавця (виробника, виконавця) як економічно сильнішої сторони договору, споживачі, досить часто не дотримуючись правил експлуатації або ж не вивчаючи їх перед початком користування продукцією, легковажно зважають на свої знання, що призводить до пошкодження продукції. Як наслідок, споживач звертається до відповідного продавця (виробника, вико-

навця) із вимогою про заміну продукції неналежної якості. Тому продавцю (виробнику, виконавцю) досить часто необхідно доводити вину споживача, яка полягає у зміні якісних характеристик продукції.

До експлуатаційних документів належать: текстові, графічні конструкторські документи, які окремо або разом дають можливість ознайомитись із споживчими властивостями товару і в яких визначаються правила його експлуатації, зокрема технічний паспорт чи інший документ, що його замінює. У разі втрати споживачем експлуатаційних документів (технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює) їх відновлення здійснюється у порядку, визначеному законодавством. Гарантійні зобов'язання зазначаються виробником (продавцем) у гарантійному талоні за формою № 1–гарант і № 2–гарант або в іншому експлуатаційному документі в розділі «Гарантійні зобов'язання виробника». До експлуатаційних документів також додаються відривні талони на технічне обслуговування (у разі не обхідності) і гарантійний ремонт за формою № 3–гарант і № 4–гарант.

Важливим елементом у механізмі відповідальності як продавця (виробника, виконавця), так і споживача, на нашу думку, може стати розписка споживача, яку необхідно включати в технічний паспорт або гарантійний талон тощо. Не зайвим також буде її дублювання у талоні для продавця із зазначенням номера гарантійного талона, прізвища та підпису споживача.

Розписка споживача має свідчити, зокрема: про факт отримання інформації про призначення, правила та умови експлуатації, зберігання та гарантійне обслуговування продукції; про якість та комплектність товару, в тому числі відсутність механічних пошкоджень (подряпин, тріщин тощо) в момент придбання продукції, а якщо вона доставляється продавцем (виробником, виконавцем) – в момент її отримання. Розписка саме про отримання інформації про продукцію більш коректна, ніж про ознайомлення з нею, оскільки, на нашу думку, ознайомитись споживачу з таким обсягом інформації під час придбання продукції неможливо. Але разом із тим, така розписка не позбавляє продавця (виробника, виконавця) обов'язку роз'яснити умови експлуатації продукції за умови, якщо споживач неспроможний буде це зробити самостійно.

Наявність у споживача права вимагати відшкодування завданої дефектною продукцією або продукцією неналежної якості шкоди передбачає у нього обов'язок щодо доведення завданої шкоди, дефекту продукції, причино-наслідкового зв'язку між такою шкодою та дефектом (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про захист прав споживачів»). Відповідна норма міститься й у законодавстві Європейського Союзу (ст. 4 Директиви 85/374/ЄЕС про наближення законів, нормативно-правових актів, адміністративних положень держав-членів, що стосуються відповідальності за дефектну продукцію).

Виробник (виконавець, продавець) звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкоду завдано з вини самого споживача внаслідок порушення ним встановлених правил використання, зберігання чи транспортування продукції або дії непереборної сили, не вводив в обіг продукцію, дефект у продукції виник внаслідок додержання виробником вимог законодав-

ства або виконання обов'язкових для нього приписів органів державної влади. Надання доказів цього покладатиметься на продавця. Це підтверджується і ч. 2 ст. 679 ЦК України, де вказується, що продавець відповідає за недоліки товару, якщо він не доведе, що вони виникли після його передання покупцеві внаслідок порушення покупцем правил користування чи зберігання товару.

Отже, і Закон України «Про захист прав споживачів», і ЦК України покладають обов'язок доведення цієї обставини саме на продавця чи виробника товару. Більше того, така обставина має бути доведена спеціальною експертизою.

Якщо у продавця (виробника, виконавця) виникли сумніви щодо обґрунтованості заявлених споживачем вимог, він отримує у споживача згоду на проведення експертизи продукції. У триденний строк з дня отримання такої згоди в письмовій формі продавець (виробник, виконавець) зобов'язаний організувати проведення експертизи продукції. При цьому експертиза проводиться за рахунок продавця (виробника, виконавця). Якщо експертизою буде доведено, що недоліки виникли після отримання продукції споживачем у результаті порушення ним встановлених правил використання, зберігання чи транспортування або дій третіх осіб, вимоги споживача не підлягають задоволенню. При цьому споживач зобов'язаний відшкодувати продавцю (виробнику, виконавцю) витрати на проведення експертизи. Будь-яка із заінтересованих сторін має право оскаржити результати експертизи в судовому порядку.

Необхідно звернути увагу, що стосовно деяких товарів встановлено додаткові вимоги до порядку їх направлення на експертизу. Так, згідно з п. 13 Порядку гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійної заміни технічно складних побутових товарів у разі виникнення необхідності у визначенні причини втрати якості товару, гарантійний строк якого не закінчився, продавець зобов'язаний у триденний строк з дня отримання письмової заяви від споживача відправити такий товар на експертизу. Споживачу видається акт прийняття товару на експертизу за формою № 6–гарант. Складним на даний момент все ще залишається питання визначення уповноваженої особи, яка здійснюватиме експертизу [24; 25, с. 334].

Компромiсним варіантом, який дозволяє якщо не зняти, та значно знизити гостроту питання про ступiнь незалежності експертизи, є, на нашу думку, варіант, коли експертиза проводиться лабораторією при управлінні із захисту прав споживачів. Продавець (виробник, виконавець) може убезпечити себе від звинувачень щодо необ'єктивності експертизи і погодити зі споживачем, який саме суб'єкт проводитиме експертизу продукції. Саме посиляючись на необхідність забезпечення незалежної експертизи, багато фахівців зазначають, що така експертиза не може проводитися сервісним центром самого продавця чи виробника.

Найраціональнішим варіантом вирішення цього питання є досягнення у кожному конкретному випадку споживачем та продавцем (виробником, виконавцем) обопільної згоди про уповноваженого на проведення експертизи суб'єкта, тобто суб'єкта, висновкам якого обидві сторони можуть довіряти. Поставити питання про

те, що експертизу було проведено некомпетентним суб'єктом або її висновки не є незалежними, може суд. У цьому випадку має бути призначено судову експертизу.

На нашу думку, необхідним є прийняття окремого нормативного акта щодо визначення причин втрати якості товарів, де чітко визначити механізм, суб'єктів, терміни такої експертизи, відповідальність за недодержання вимог із проведення такої експертизи тощо. Окрім того, доцільно внести відповідні доповнення у постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду цивільних спорів за позовами про захист прав споживачів», де висвітлити і деталізувати на основі судової практики це питання.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що обов'язки споживача є елементом його цивільно-правового статусу споживача. Обов'язки споживача класифіковано на: *універсальні* (підтвердження наявності договірних відносин із виробником (продавцем), виконавцем; ознайомлення із правилами експлуатації продукції до початку її використання; використання товару за цільовим призначенням і дотримання правил, установлених в експлуатаційній документації; застосування визначених виробником засобів безпеки, передбачених для продукції такого роду) та *спеціальні*, що обумовлені видом продукції, яку придбаває споживач (обов'язки при купівлі товарів, виконанні робіт або наданні послуг). Класифікація обов'язків споживача як елемента спеціального правового статусу споживача дозволить приділити більше уваги дослідженню питань, пов'язаних із запровадженням у законодавство такого поняття, як «обов'язок споживача» та сформулювати певні пропозиції щодо адаптації цивільного законодавства України до законодавства Європейського Союзу в сфері захисту прав споживачів. Також, на нашу думку, потребують більш глибокого та детального правового регулювання обов'язки споживача, зважаючи на збільшення кількості зловживань у цій сфері як з боку виробника, продавця та виконавця, а також і самого споживача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный)* / Под ред. О. Н. Садикова. – М.: Контракт; Инфра-М, 1998. – 1124 с.
2. *Комментарий к Закону Российской Федерации «О защите прав потребителей» (постатейный)* / Под ред. А. М. Эрделевского. – М.: Юристъ, 2002. – 382 с.
3. *Іваненко Л.* Реалізація права споживачів на придбання товару належної якості / Л. Іваненко, О. Язвінська // *Право України*. – 2003. – № 8. – С. 73 – 77.
4. *Опришко В. Ф.* Качество продукции: управление и право / В. Ф. Опришко. – К.: Вища школа, 1982. – 224 с.
5. *Парамонова А. М.* Компенсация морального вреда, причиненного товаром ненадлежащего качества / А. М. Парамонова // *Актуальные проблемы правовой науки*. Выпуск 1. – Архангельск: Поморский государственный университет им. М. В. Ломоносова, 2000. – С. 146 – 152.
6. *Проскурина Е. В.* Информация о товаре как одна из составляющих его качества / Е. В. Проскурина // *Российская академия юридических наук. Научные труды*. Выпуск 3. Том 1. – М.: Юристъ, 2003. – С. 790 – 792.
7. *Чапкевич Л. Е.* Качество и безопасность потребительских товаров: Эволюция правового регулирования /

Л. Е. Чапкевич // Адвокат. – 2005. – № 7. – С. 88 – 96.

8. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Буцел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

9. *Иоффе О. С.* Советское гражданское право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1967. – 494 с.

10. *Брагинский М. И.* Договорное право. Книга первая: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. [изд. 2-е, испр.] – М. : Статут, 1999. – 848 с.

11. *Шерстобитов А. Е.* Гражданско-правовые вопросы охраны прав потребителей / А. Е. Шерстобитов. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 144 с.

12. *Бервено С. М.* Проблеми договірного права України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Бервено Сергій Миколайович. – К., 2006. – 440 с.

13. *Осетинська Г. А.* Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Осетинська Ганна Анатоліївна. – К., 2006. – 220 с.

14. *Зверева О. В.* Деякі аспекти судового захисту прав необмеженого кола споживачів [Електронний ресурс] / О. В. Зверева // Часопис Академії адвокатури України. – 2008. – № 1. – URL : <http://www.aau.edu.ua/up/docs/conf141207/zvereva.pdf>.

15. *Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts* // Official Journal. – L 95. – 21.04.1993. – P. 29–34.

16. *Громадське звернення учасників круглого столу «Кого захищає новий Закон України «Про захист прав споживачів»? Київ, 15 березня 2006 року* [Електронний ресурс] Орган сертифікації продукції. – URL : <http://ecolabel.org.ua/index.php?id=327&start=24>.

17. *Rights & obligations of consumers of communica-*

tion services [Електронний ресурс] Tanzania Communications Regulatory Authority. – URL : <http://www.tcra.go.tz/customer/ConsumerRights.pdf>.

18. *Комментарий к Закону РФ «О защите прав потребителей»*: Постатейный / Под общ. ред. М. Ю. Чельшева. – М. : Юрайт-М, 2002. – 255 с.

19. *Левшина Т. Л.* Основы законодательства о защите прав потребителей курс лекций / Т. Л. Левшина. – М. : Юрид. лит., 1994. – 160 с.

20. *Брагинский М. И.* Договорное право. Книга вторая: Договора о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2000. – 800 с.

21. *Письменная О. П.* Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Письменная Олена Пилипівна. – К., 2006. – 200 с.

22. *Про затвердження Правил комісійної торгівлі ювелірними виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння* : Наказ Мінфіну від 27.10.2004 № 678 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 47. – Ст. 3119.

23. *Воловик О.* Защита продавца, если не прав потребитель [Электронный ресурс] / О. Воловик // Бухгалтерия. – 2006. – № 32 (707). – 7 августа. – URL : <http://www.buhgalteria.com.ua/Hit.html?id=1467>.

24. *Волинець А.* Проблемні питання проведення експертизи щодо захисту прав споживачів [Електронний ресурс] / А. Волинець // Юстиніан. – 2005. – № 8. – URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1854>.

25. *Коломієць Т. М.* Экспертиза товаров : підручн. / Т. М. Коломієць, Н. В. Притульська, О. Л. Романенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 274 с.

In this article the author investigates consumer features duties as part of their civil and legal status under the laws of Ukraine and the European Union, outlined the feasibility regulatory consolidation of responsibilities defined types, and describes some duties consumer.

В статтє раскрываются особенности обязанностей потребителей как элементы их гражданско-правового статуса в законодательстве Украины и Европейского Союза, определены целесообразность нормативного закрепления таких обязанностей, их виды, а также охарактеризованы отдельные обязанности потребителя.

РЕГЛАМЕНТ РИМ III ЯК ВАЖЛИВИЙ КРОК У ФОРМУВАННІ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СІМЕЙНОГО ПРАВА

Ваграс В. А.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті досліджено таке джерело сімейного права Європейського Союзу, як Регламент Рим III «Вибір права при розлученні». Аналізуються вторинні джерела права ЄС та їх роль у регулюванні приватних відносин в Європі. При правовій характеристиці Регламенту Рим III не лише аналізується структура цього нормативно-правового акта, а й порівнюються положення національного законодавства України щодо вибору права при розірванні шлюбу з нормами Регламенту. На основі проведеного дослідження автор робить висновки та пропозиції щодо вдосконалення Закону України «Про міжнародне приватне право». Доводиться, що прийняття Регламенту Рим III є важливим кроком у формуванні єдиного європейського сімейного права.

Ключові слова: джерело права, приватне право, право ЄС, Регламент Рим III, розірвання шлюбу.

Важливе значення у правовій системі ЄС відіграють вторинні джерела права, які є правовими актами

інститутів Союзу. Порядок ухвалення таких документів та їх система визначені в ст. 249 Договору про ЄС, яка